

УДК 811.1.61.+130.281'373.2(476.7)

Лена Васільеўна Леванцэвіч

канд. філал. навук, дац., дац. каф. беларускай філалогіі
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

Lena Levantsevich

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Belarusian Philology
of Brest State A. S. Pushkin University

e-mail: lewalena@mail.ru

КЛАСІФІКАЦЫЯ МЯНУШАК ЯК ПЕРЫФЕРЫЙНЫХ ОНІМАЎ У АНТРАПАНІМІКОНЕ*

Мянушка адносіцца да перыферыйных онімаў анамастычнай сістэмы. Іменна мянушкі сярод іншых найменняў найменш даследаваны тэарэтычна. У артыкуле разглядаюцца асаблівасці мянушак (матывацыя, семантыка, вобразнасць, канатацыя, суаднесенасць з антрапонімам і з апелятывам, эмацыянальна-ацэначная афарбоўка, стылістычная функцыя, спосаб утварэння, структура, колькасная характарыстыка і інш.), якія ўлічваюцца пры распрацоўцы класіфікацыйнай схемы. Аналізуюцца існуючыя схемы лексіка-семантычнай, ці тэматычнай, класіфікацыі мянушак і выпрацоўваецца абагульненая схема іх класіфікацыі.

Ключавыя словы: мянушка, перыферыйны онім, матывацыя, лексіка-семантычная класіфікацыя.

Classification of Nicknames as Peripheral Onyms in the Anthroponymicon

The nickname refers to the peripheral onyms of the onomastic system. It is nicknames among other names that have been least studied theoretically. The article discusses the features of nicknames (motivation, semantics, figurativeness, connotation, correlation with an anthroponym and with an appellative, emotional and evaluative coloring, stylistic function, method of formation, structure, quantitative characteristics, etc.), which are taken into account when developing a classification scheme. Existing schemes of lexico-semantic, or thematic, classification of nicknames are analyzed and a generalized scheme of their classification is developed.

Key words: nickname, peripheral onym, motivation, lexical-semantic classification.

Уводзіны

Мянушка адносіцца да перыферыйных онімаў анамастычнай сістэмы. Іменна мянушкі найменш даследаваны тэарэтычна сярод іншых найменняў. Беларускія даследчыкі праводзяць лакальны збор і апісанне індывідуальных і калектыўных іменаванняў. На сёння мы можам канстатаваць, што ідзе стварэнне базы названага анамастычнага матэрыялу. Што да комплекснага аналізу мянушак, то ён яшчэ не атрымаў тэарэтычнага і практычнага асэнсавання. У беларускай лінгвістыцы будзе запатрабаваным любое комплекснае даследаванне, якое зробіць істотны ўнёсак у тэорыю ўтварэння і функцыянавання мянушак.

Важным бачыцца распрацоўка тыхіх пытанняў, як генезіс мянушкі, гісторыя тэрміна «мянушка», суадносіны мянушкі і неафіцыйнага імя, «мянушкавая свядомасць», лексіка-семантычная і структурная класіфікацыя мянушак, матывацыйная аснова, суадносіны з апелятыўнай лексікай, комплексны лінгвістычны і экстралінгвістычны змест, прагматычная функцыя, функцыя мянушкі ў соцыуме, прычыны ўзнікнення мянушкі, эмацыянальна-экспрэсіўны характар мянушкі і інш.

Аktуальнасць даследавання мянушак заключаецца і ў тым, што яны адносяцца і да моўных, і да маўленчых адзінак, і таму валодаюць значным камунікатыўна-прагматычным патэнцыялам.

Мэта даследавання – аналіз вядомых у лінгвістыцы класіфікацый мянушак і распрацоўка абагульненай схемы класіфікацыі.

*Даследаванне ажыццяўляецца ў межах рэалізацыі НДР «Лінгвакультуралагічны кампанент у змесце асноўных этнаканцэптаў і ўласных найменняў Брэсцка-Пінскага моўнага рэгіёна» пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. № дзяржрэгістрацыі 20211558 ад 24.05.2021.

Асноўная частка

У залежнасці ад характару аналізу мянушковых найменняў даследчыкі прапаноўваюць розныя класіфікацыі.

Навукоўцы вылучаюць наступныя віды мянушак: індывідуальныя, групавыя і родавыя, ці сямейныя (Г. М. Мезенка); сямейныя, дзіцячыя, школьныя, студэнцкія, прафесійныя, вясковыя, інтымныя (Т. Т. Дзянісава); індывідуальныя, групавыя (прафесійныя, узроставыя, тэрытарыяльныя, тэрытарыяльна-дыялектныя, сацыяльна-групавыя, мянушкі іншых народаў, побытавыя), партыйныя (ці клічкі), псеўданімы (В. К. Чычагаў).

З улікам матывацыі, эмацыянальна-ацэначнай афарбоўкі і стылістычнай функцыі Н. І. Новік падзяляе мянушкі на пазітыўныя (могуць ужывацца ў прысутнасці іх носбітаў і мець жартаўлівы характар) і негатыўныя (рэдка ўжываюцца ў прысутнасці намінанта і маюць адценне знявагі, пагарды) [1].

Вобразнасць мянушкі бярэцца за аснову ў класіфікацыі, прапанаванай І. Ю. Карташэвай. Аўтар падзяляе мянушкі на:

1) мянушкі з факультатыўнай вобразнасцю (па-за фальклорным кантэкстам яны выступаюць як экспрэсіўна і вобразна нейтральныя канстататары фактаў, а ў фальклорным кантэксце набываюць вобразнасць). Як прыклад прыводзіць мянушкі насельнікаў розных мясцовасцей «казарменныя», «каменічкі»;

2) мянушкі з імпліцытнай (якая маецца на ўвазе) вобразнасцю (складаецца не толькі на аснове кантэксту, але і ў сувязі з лексічным значэннем, экспрэсіўна-эмацыянальнай афарбоўкай слоў), напрыклад, «Селетка» – мянушка худой жанчыны;

3) мянушкі з экспліцытнай вобразнасцю (пэўна выражанай). Сутыкненне двух значэнняў рэалізуецца ў саміх прозвішчах, напрыклад, «Ваня-Носик» – мянушка маленькага дзядулі з вялікім і загнутым ўверх носам;

4) мянушкі з дынамічнай вобразнасцю, у якіх вобразнасць выяўляецца ў тэксце, напрыклад, «Лысковы – народ честный, если не вор, то мошенник» [2].

Пры аналізе канататыўнага значэння мянушак А. В. Цэпкова адзначае, што розныя матывацыйныя тыпы (экстралінгвістычны, лінгвістычны, лінгвістычны і экстра-

лінгвістычны) валодаюць неаднолькавым ацэначным і экспрэсіўна-эмацыянальным патэнцыялам. Вызначаецца і залежнасць ацэначнасці мянушкі ад адносін намінанта да намінанта. У сувязі з гэтым аўтар вылучае пеярэтыўныя, меліяратыўныя, гумарыстычныя і нейтральныя мянушкі [3, с. 10].

У аснове пеярэтыўных мянушак ляжыць адмоўнае стаўленне да аб'екта намінацыі. Пеярэтыўнасць мае на ўвазе наяўнасць у моўных адзінках прагматыкі пагарды, неадабрэння, прыніжэння, крытыкі і вымовы ў адрас аб'екта намінацыі. Дадзеныя сэнсы могуць выяўляцца прама ці ўскосна (іранічна), напрыклад, *Каністра*, *Кодлыха*.

Меліяратыўныя мянушкі нясуць станоўчую ацэнку, узнёслую, ласкавую, напрыклад: *Буба*, *Брошкіна*, *Котик*.

Гумарыстычныя мянушкі ўзнікаюць з забаўляльнай мэтай на фоне пераважна станоўчых адносін паміж людзьмі. Прамежкавасць гэтых мянушак выяўляецца ў адсутнасці катэгарычнай адмоўнай або станоўчай ацэнкі названага, што вызначаецца прагматычнай устаноўкай намінанта (той, хто называе) на жарт ва ўмовах сяброўскай камунікацыі, напрыклад, *Стрекоза*, *Чайка*, *Чумакова*.

Нейтральныя мянушкі характарызуюцца адсутнасцю ацэначнага складніку, але пры гэтым не пазбаўлены эмацыйнасці і экспрэсіўнасці як уласцівасцяў неафіцыйных найменняў, напрыклад, *Повэлковы*, *Поліёва*, *Потан*.

Т. У. Чыглінцава ў залежнасці ад крытэрыяў матываванасці вылучае дзве групы мянушак: фармальна матываваныя мянушковыя найменні, утвораныя ад асабовага імя, прозвішча, асабовага і прозвішчнага оніма, па фанетычнай і семантычнай асацыяцыі, і семантычна матываваныя мянушкі, якія ўказваюць на знешні выгляд і фізічныя асаблівасці асобы, яе манеру паводзінаў, рысы характару, інтэлект, дзейнасць, сацыяльнае становішча, элемент біяграфіі, родавыя сувязі, паходжанне, канфесійную прыналежнасць і інш. [4, с. 10].

Аўтары вучэбнага дапаможніка «Беларуская антрапанімія» [5], пішучы пра класіфікацыю мянушак, вылучаюць індывідуальныя і групавыя (сямейныя, родавыя). Аднак, на наш погляд, узнікненне і матывацыя групавых і родавых (сямейных) мянушак зусім іншая, таму няма падстаў пада-

ваць тэрміны групавая, родавая і сямейная як сінанімы, як узаемазамыняльныя. Прычына і матывацыя ўзнікнення групавой мянушкі тая самая, што і індыўдуальнай, адрозненне назіраецца толькі ў першапачатковай колькасці пайменавааных носьбітаў: адна і некалькі асоб. Групавая мянушка, як і індыўдуальная, надаецца па знешніх ці ўнутраных асаблівасцях, напрыклад, *Чатыры Пэ* 'мянушка студэнтаў, якія вучацца ў адной акадэмічнай групе, вылучаюцца абмежаванымі разумовымі здольнасцямі, а іх прозвішчы пачынаюцца літару «пэ»'.

Да групавых мянушак аўтары дапаможніка адносяць і агульную назву жыхароў асобных вёсак ці жыхароў розных частак вёскі. Адрознівае індыўдуальныя і групавыя мянушкі толькі рознае сацыяльнае асяроддзе ўзнікнення: звычайна групавыя мянушкі надаюцца па месцы працы або вучобы. Родавыя мянушкі наступныя пакалення атрымліваюць як бы ў спадчыну ад бацькоў.

У расійскім мовазнаўстве існуюць розныя тэрміны для называння групавой мянушкі як агульнай назвы жыхароў асобных вёсак ці жыхароў розных частак вёскі: рэгіянальныя (А. Ф. Жураўлёў), групавыя (А. В. Супяранская, З. П. Нікуліна і інш.), рэгіянальна-групавыя (А. Ф. Жураўлёў), калектыўныя (Т. І. Макарава, І. О. Шырокава), калектыўна-тэрытарыяльныя (П. Т. Паратнікоў, В. І. Тагунова), мікраэтнонімы (У. А. Ніканаў, А. Ф. Жураўлёў), рэгіянальныя этнонімы (Е. У. Ухмыліна, У. А. Ніканаў), квазіэтнонімы (Р. А. Агееў).

Родавая мянушка захоўваецца за некалькімі пакаленнямі сям'і, роду. Некаторыя даследчыкі называюць яе вулічным прозвішчам. На наш погляд, такія мянушкі страчаюць сваю асноўную функцыю – сродак эмацыянальна-экспрэсіўнай характарыстыкі чалавека, – бо надаюцца чалавеку не па яго знешніх ці ўнутраных асаблівасцях, паводзінах, характары заняткаў, пасадзе, прозвішчы і інш., а па прыналежнасці да роду.

Аўтары дапаможніка «Беларуская антрапанімія» сярод агульных сямейных мянушак вылучаюць патронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак бацькоў ці больш далёкіх продкаў па мужчынскай лініі), матронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён,

прозвішчаў або мянушак маці ці больш далёкіх продкаў па жаночай лініі), андронімы (найменні жонак, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак мужоў), гінанімы (найменні мужоў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак жонак), адэльфонімы (найменні братоў і сяцёр) [5, с. 110]. Аднак далей у сваёй працы яны карыстаюцца названымі тэрмінамі і ў дачыненні да індыўдуальных мянушак.

Г. М. Мезенка ў дапаможніку «Ономастика» вылучае ўзвелічальныя мянушкі (*Яраслаў Мудры, Пётр Вялікі*), прыніжальныя (*Яраполк Акаянны*), насмешлівыя (*Дылда, Шпала*), унутрысямейныя (*Зайчык, Сонейка*), групавыя (*Зіпуннікі, Грачы*), гінэконімы (мянушка мужа па імені жонкі), андронімы (мянушка жонкі па імені мужа) [6, с. 103–104].

Па структуры і словаўтваральных прыкметах класіфікацыя мянушак прыведзена ў працах В. П. Цімафеева [7]. Структурна-граматычную класіфікацыю прапануе Е. Ф. Даніліна (аднаслоўныя, словазлучэнні, сказы) [8, с. 281–297]. Пашырыла гэтую класіфікацыю Н. П. Ключева: «1) однословные простые и сложные слова, включающие больше одной корневой морфемы и характеризующиеся при этом цельюоформленностью; 2) составные именованія, представляющие собой словосочетания; 3) прозвища-фразы; 4) прозвища-аббревиатуры; 5) прозвища-формулы» [9, с. 68–93].

Найбольш пашыраныя ў сучасным мовазнаўстве класіфікацыі мянушак па семантычных прыкметах грунтуюцца на даследаваннях М. В. Бірылы [10, с. 183–196], А. А. Селішчава [11, с. 97–128], А. В. Супяранскай [12] і З. П. Нікулінай [13, с. 174–179].

М. В. Бірыла, аналізуючы імёны мянушкі XV–XVIII стст., звяртае ўвагу, што ў «якасці імён-мянушак практычна маглі выкарыстоўвацца ўсе агульныя імёны... пераважна выкарыстоўвалася лексіка наступных семантычных груп» [10, с. 183]: назвы свойскіх жывёл; назвы дзікіх звяроў і грызуноў; назвы членістаногіх (насякомых), павукападобных; назвы чарвей, мяккацелых, зямнаводных, паўзуноў, ракападобных; назвы свойскіх птушак; назвы дзікіх птушак; назвы рыб; назвы частак цела і пакрыва цела чалавека і жывёлін; назвы хвароб, траўм, паталагічных адхіленняў; назвы раслін; назвы частак раслін і пладоў; назвы прылад

працы, прадметаў бытавога ўжытку і іх частак; назвы тыпаў паселішча, будынкаў, збудаванняў, агароджы і іх частак, назвы матэрыялу, з якога зроблены; назвы экіпажаў, вупражы і іх частак; назвы хатняга посуду; назвы адзення, абутку, галаўных убораў, прадметаў пасцельнай прыналежнасці, прадметаў для пакрыцця стала; назвы прадуктаў харчавання, страў, напіткаў і іх састаўных частак; назвы музычных інструментаў і іх частак; назвы грашовых адзінак, дзён тыдня, мер вагі, даўжыні; назвы са значэннем зборнасці і рэчыўнасці; назвы элементаў зямной паверхні, шляхоў зносін, апрацаваных участкаў; назвы абстрактных з'яў прыроды, пачуццяў і перажыванняў чалавека, з'яў жыцця грамадства; назвы асоб па прафесіі ці занятку, назвы службовых і ваенных асоб, назвы прадстаўнікоў розных сацыяльных груп; назвы асоб па адносінах сваяцтва ці па становішчы ў сям'і; назвы асоб па знешняму выглядзе ці па фізічных якасцях; назвы асоб па разумовых якасцях, па асаблівасцях характару, па прывычках, схільнасцях; назвы асоб па становішчы ў грамадстве, у калектыве; назвы народаў і этнічных груп; назвы асоб па геаграфічнай назве [10, с. 183–196].

Даследуючы гісторыю ўзнікнення мянушкі, А. У. Суслава і А. В. Супяранская вылучаюць наступныя дзевяць груп імён-празванняў, якія існавалі ў старажытнасці: лікавыя імёны; імёны, дадзеныя па колеры валасоў і скуры; імёны, дадзеныя па іншых знешніх прыметах (росце, асаблівасцях целаскладу); імёны, якія прысвойваліся ў залежнасці ад характару і паводзін дзіцяці; імёны, у якіх адзначаліся пажаданае ці непажаданае з'яўлення дзіцяці ў сям'і і іншыя абставіны; імёны, якія надаваліся па часе нараджэння дзіцяці; імёны, што ўзыходзілі да старажытных павер'яў, гэта «дрэнныя, благія»; імёны, якія быццам бы здольныя адганяць злых духаў, хваробы, смерць; імёны, па якіх можна даведацца пра суседзяў, з якімі жылі ўсходнія славяне; імёны, звязаныя з жывёльным і раслінным светам.

А. В. Супяранская для сучасных рускіх мянушак прапануе наступную класіфікацыю (*мянушкі-характарыстыкі*):

1. Індывідуальныя мянушкі-характарыстыкі: па знешніх даных (мажны целасклад – паўната, фізічная сіла, вынослівасць, худаба; дробны целасклад – паўната;

рухомасць, павольнасць, каларыт, дэфекты скуры, будова галавы і твару, вочы, лоб, нос, губы, зубы, вушы, шыя, рукі, ногі, пастава, паходка, неахайнасць, валасы і прычоска, расліннасць на твары, адзенне); па ўнутраных асаблівасцях (рысы характару, сквапнасць, подласць, злосць і жорсткасць, хітрасць, лень, адносіны да яды, паводзіны і манера, прывычкі, розум і разумовыя здольнасці, голас, маўленчыя асаблівасці, адносіны да працы, месца знаходжання або выхаду).

2. Групавыя мянушкі-характарыстыкі.

3. Мянушкі сям'і (роду).

4. Мянушкі, якія адлюстроўваюць становішча чалавека ў сям'і:

а) мянушкі прадстаўнікоў аднаго пакалення (мянушкі мужа і жонкі; мянушкі жонак, утвораныя ад імён, прозвішч або мянушак іх мужоў; мянушкі мужоў, утвораныя ад імён, прозвішч або мянушак іх жонак; мянушка брата па імені або мянушцы другога брата ці сястры, а таксама мянушка сястры па імені або мянушцы другой сястры або брата);

б) мянушкі прадстаўнікоў розных пакаленняў.

5. Мянушкі, якія адлюстроўваюць становішча чалавека ў грамадстве або яго грамадскую ацэнку.

6. Індывідуальныя дабавачныя мянушкі; *мянушкі, утвораныя ад прозвішч і асабовых імён* [12, с. 487–494].

Як адзначае М. Ю. Марозава, адыменныя мянушкі таксама можна характарызаваць як неафіцыйныя экспрэсіўна-вобразныя або эмацыянальна-ацэначныя імёны, якія ўжываюцца ў дадатак да антрапоніма або замест яго ў неафіцыйных абставінах [14, с. 228]. М. Ю. Марозава вылучае ў сістэме адыменных мянушак два тыпы: уласна антрапанімічныя адзінкі (*Муравей ад прозвішча Мураўёў*) і анімізаваныя (або здольныя да анімізацыі) наміматыўныя адзінкі (*насякомае муравей – мянушка працавітага чалавека Муравей*). Аўтарам не ўлічаны мянушкі, утвораныя ад асабовага імя. Іх статус у навуковай літаратуры пакуль што не вызначаны: адны навукоўцы адносяць іх да мянушак, іншыя лічаць іх неафіцыйнымі асобовымі імёнамі. Неафіцыйнае асабова імя ў сваю чаргу дзеліцца на квалітатыўнае імя (гіпакарыстычнае, дэмінітуўнае, аўгментатыўнае, пеяратыўнае) і мянушку (мелія-

ратыўную, групавую, андронім, гінеконім, насмешлівую, школьную, прыніжальную).

Калі ў маўленні ўзнікае патрэба ўдакладнення асобы пры дапамозе асаблівых дадатковых іменаванняў, то мянушка выдатна выконвае функцыю дыферэнцыяцыі і індывідуалізацыі ў невялікім калектыве (дом, вёска, кола асоб, звязаных сяброўствам ці прафесійнымі інтарэсамі і інш.). У вёсках, дзе раней жыло шмат людзей з аднолькавымі прозвішчамі, а некаторыя і з аднолькавымі імёнамі, прозвішча і імя недастаткова для канкрэтызацыі асобы, таму ўдакладнення выкарыстоўваюцца і мянушкі-імёны.

Сярод адантрапанімічных мянушак у асобную групу можна вылучыць тыя мянушкі, якія ўтварыліся ад асабовага імя пры дапамозе суфіксаў, што надаюць намінацыі дадатковыя канатацыі. Значны пласт ацэначных уласных імён-мянушак дае магчымасць выказаць разнастайныя адценні адносінаў намінатара да намінанта. Напрыклад, імёнамі *Васік*, *Васілько*, *Васько*, *Васэлё*, *Васэлык* могуць выражацца ласкальныя, паважлівыя, непаважлівыя і іранічныя адносіны, станоўчая і адмоўная ацэнка, што дазваляе выкарыстоўваць іх у якасці мянушкі асобы ў працэсе камунікацыі. Найперш такія мянушкі выкарыстоўваюцца ў маўленні як надзейны спосаб адрознення асоб, у якіх супадаюць імя і прозвішча: *Васік* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – добры майстар, любіць гатаваць ежу, прыемны субяседа (Бярозавічы, Пінскі р-н); *Васілінко* – (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – злы, нястрыманы чалавек (Бярозавічы, Пінскі р-н); *Васілько* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – ласкавы, добры і ціхі чалавек (Бярозавічы, Пінскі р-н); *Васько* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – своеасаблівы чалавек, з абмежаванымі разумовымі здольнасцямі (Бярозавічы, Пінскі р-н); *Васэлё* (Канюх Васіль мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – маруда і тугадум (Бярозавічы, Пінскі р-н); *Васэлык* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – быў асуджаны за забойства, таму людзі яго пабойваліся і непрыхільна ставіліся (Бярозавічы, Пінскі р-н).

У навуковай літаратуры пакуль не акрэслена мяжа паміж мянушкай і ацэначным

варыянтам афіцыйнага імені (*Галёнка* – гэта мясцовы варыянт афіцыйнага імя Алена ці ўжо мянушка, неафіцыйнае імя?). Лічым, што калі такія ацэначныя варыянты афіцыйнага імя прызначаюцца для адрознення асоб з аднолькавым імем і прозвішчам, калі яны ўжываюцца пастаянна ў дачыненні да адной і той самай асобы, вядомыя і выкарыстоўваюцца ўсімі членамі пэўнага калектыву, то іх варта адносіць да мянушак.

Беларускія навукоўцы пры даследаванні мянушак XX–XXI стст. звычайна за аснову бяруць семантычную класіфікацыю і прыклады мянушак аднаго ці некалькіх населеных пунктаў. Напрыклад, Н. І. Новік сабрала мянушкі ў в. Каплічы Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці і вылучае наступныя тэматычныя групы мужчынскіх мянушак: па росце і целаскладзе; рысах твару; памерах і форме галавы, наяўнасці валоў і іх колеры; вопратцы, якую носяць мужчыны; прычосцы і асаблівасцях хады; рысах характару; фізічных асаблівасцях, паталагічных адхіленнях; разумовых здольнасцях, адукацыі; адносінах да працы; характары заняткаў чалавека ў вольны час; назвах прадуктаў харчавання; сваяцкіх адносінах і становішчы ў сям’і [1, с. 21].

Аналізуючы корпус індывідуальных мянушак-прозвішчаў з в. Парэ Пінскага раёна, Д. Д. Паўлавец вылучае наступныя семантычныя групы: мянушкі, матываваныя асаблівасцямі знешняга выгляду чалавека; мянушкі, утвораныя на аснове метафарызацыі назваў жывёльнага і расліннага свету; мянушкі, якія характарызуюць паводзіны чалавека, яго звычкі, фізічныя недахопы, разумовыя якасці; мянушкі, матываваныя няправільным вымаўленнем імён і слоў; мянушкі, матываваныя прафесійнымі заняткамі; мянушкі, у аснове матывацыі якіх – населеныя пункты, адкуль людзі прыехалі ў вёску або калісьці недзе жылі; мянушкі, матываваныя метафарычным падабенствам з вядомымі людзьмі [15, с. 114–118].

Л. П. Кунцэвіч зафіксавала мянушкі в. Рухава Старадарожскага раёна Мінскай вобласці і прапанавала наступную іх класіфікацыю: утвораныя па прафесіі ці пасадзе мужа; месцы нараджэння; утвораныя ад прозвішча; утвораныя ад імя чалавека; утвораныя ад пэўных рысаў твару ці целаскладу чалавека; утвораныя ад структуры

або колеру валасоў; утвораныя ад імя мужа; звязаныя з паводзінамі чалавека [16, с. 113].

А. Д. Куталёва вылучае наступныя тэматычныя групы: мянушкі, утвораныя ад прозвішчаў; мянушкі, утвораныя ад асабістых імён і імён па бацьку; мянушкі, якія характарызуюць знешні выгляд чалавека; мянушкі, якія характарызуюць рост і целасклад чалавека; мянушкі, дадзеныя па асобных частках чалавечага цела; мянушкі, якія характарызуюць асобу паводле яе ўнутраных якасцяў, характару; мянушкі, якія звязаны з пэўнымі здарэннямі або падзеямі ў жыцці чалавека, звычкамі, паводзінамі; мянушкі ад продкаў, сямейныя мянушкі; мянушкі-абрэвіятуры [17]. Як бачым, аўтар змешвае розныя прыкметы мянушак у адной тэматычнай класіфікацыі (семантычныя, колькасныя і словаўтваральныя).

Т. М. Трухан падае такую класіфікацыю мянушак в. Замошша Любанскага раёна: утвораныя ад прозвішча; ад імя чалавека; ад імя мужа; мянушкі, звязаныя з ростам чалавека; якія характарызуюць целасклад чалавека [18, с. 168].

У вучэбным дапаможніку «Беларуская антрапанімія» [5] падаецца класіфікацыя мянушак, сабраных на тэрыторыі Верхнядзвінскага і Віцебскага раёнаў Віцебскай вобласці. Аўтары вылучаюць наступныя групы мянушак:

- 1) утвораныя ад «*pomina personalia*»;
- 2) якія характарызуюць фізічныя якасці асобы;
- 3) якія характарызуюць псіхічныя якасці асобы;
- 4) неафіцыйныя найменні, якія характарызуюць чалавека па родзе дзейнасці, сацыяльным статусе [5, с. 130–138].

Падобную класіфікацыю прыводзіць і расійскі філолаг Н. В. Шаўчэнка, якая вылучае мянушкі-характарыстыкі з семамі: ціхі, спакойны – задзірысты, неспакойны; добры – злы; сур’ёзны – несур’ёзны; вясёлы – невясёлы; разумны – дурны; працавіты – лянны; спрытны – марудны; хітры, каварны – прастадушны, даверлівы; сквапны; напышлівы, хвастлівы [19, с. 850].

Прааналізаваўшы фактычны матэрыял і ўлічыўшы існуючыя схемы аналізу мянушак, прапануем наступную семантычную класіфікацыйную схему з улікам матывацыі, вобразнасці, семантыкі, суаднесенасці

з анамастычнай і апелятыўнай лексікай, колькаснага складу:

I-А. Індывідуальныя мянушкі:

А. Нематываваныя мянушкі:

1. Мянушкі, якія не суадносяцца з пэўнай лексемай.

2. Мянушкі, якія суадносяцца з пэўнай лексемай.

Б. Матываваныя мянушкі:

I. Мянушкі-антрапонімы:

1. Утвораныя ад прозвішча, імя і мянушкі:

а) патронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак бацькоў ці больш далёкіх продкаў па мужчынскай лініі);

б) матронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак маці ці больш далёкіх продкаў па жаночай лініі);

в) андронімы (найменні жонак, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак мужоў);

г) гінонімы (найменні мужоў, утвораныя ад імён, прозвішчаў, мянушак жонак);

д) адэльфонімы (найменні братоў і сяцёр);

е) ад мянушкі родзіча + імя.

2. Утвораныя ад імя па бацьку.

3. Гіпакарыстычныя мянушкі:

а) мянушкі, утвораныя ад прозвішча асобы;

б) мянушкі, утвораныя ад асабовага імя асобы.

4. Матываваныя падабенствам з вядомай асобай, героем і назвай фільма, мастацкага твора.

5. Утвораныя ад клічкі жывёл, гандлёвай маркі.

II. Мянушкі-тапонімы:

1. Мянушкі, утвораныя ад назвы месца нараджэння.

2. Мянушкі, утвораныя ад месцазходжання хаты.

3. Мянушкі, утвораныя ад месца службы, працы.

III. Мянушкі-этнонімы.

IV. Мянушкі-апелятывы:

1. Мянушкі, у аснове якіх ляжаць назвы свойскіх жывёл.

2. Мянушкі, у аснове якой ляжаць назвы дзікіх звяроў і грызуноў.

3. Мянушкі, у аснове якіх ляжаць назвы членістаногіх, павукападобных і інш.

4. Мянущкі, у аснове якіх ляжаць назвы рыб.

5. Мянущкі, у аснове якіх ляжаць назвы птушак.

6. Мянущкі, у аснове якіх ляжаць назвы дрэў, раслін, грыбоў.

7. Мянущкі, у аснове якіх ляжаць назвы вопраткі, абутку.

8. Мянущкі, у аснове якіх ляжаць назвы прадуктаў харчавання, страў.

9. Мянущкі, у аснове якіх ляжаць назвы прадметаў побыту.

V. Мянущкі-характарыстыкі:

1. Мянущкі, звязаныя з паводзінамі, рысамі характару.

2. Мянущкі, звязаныя з якасцю або колерам валасоў, прычоскай.

3. Мянущкі, звязаныя з пэўнымі рысамі твару, формай і памерам галавы.

4. Мянущкі, звязаныя з асаблівасцямі хады, бегу.

5. Мянущкі, звязаныя з разумовымі здольнасцямі.

6. Мянущкі, звязаныя з пэўнымі фізічнымі, псіхічнымі і маральнымі ўласцівасцямі.

7. Мянущкі, звязаныя з асаблівасцямі маўлення, голасу, смеху.

8. Мянущкі, звязаныя з ростам чалавека.

9. Мянущкі, звязаныя са знешнім выглядам, целаскладам, вопраткай.

10. Мянущкі, звязаныя з адукацыяй.

11. Мянущкі, звязаныя з нейкім выпадкам, падзеяй у жыцці.

12. Мянущкі, звязаныя з прывычкай, марай, захапленнем чалавека.

VI. Мянущкі, звязаныя з сямейным станам, сваяцкімі адносінамі, сацыяльным статусам, узростам.

VII. Мянущкі, звязаныя з прафесіяй.

1. Мянущкі, звязаныя з адносінамі да працы, з заняткам у вольны час.

2. Мянущкі, звязаныя з відам, родам заняткаў або прафесіяй.

VIII. Мянущкі – ацэначныя назвы.

I-Б. Родавыя мянущкі.

I-В. Групавыя мянущкі.

I-Г. Сямейныя мянущкі.

Заклучэнне

Мянущкі, у семантыцы якіх дастаткова выразна рэпрэзентаваны разнастайныя эмоцыі і пачуцці, маўленчая дзейнасць, асноўныя рысы нацыянальнага характару і маральна-этычныя якасці беларусаў, асаблівасці сацыяльных адносін і гендарных паводзін, акумулююць у сабе найбагацейшы вопыт гісторыі нашага народа і яго культурную спадчыну, выяўляюць найлепшыя маральныя характарыстыкі чалавека: працавітасць, шчырасць, гасціннасць, памяркоўнасць, аптымізм, любоў да Радзімы і пашану да ўсяго свайго, роднага.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Новік, Н. І. Матываваныя мужчынскія мянущкі / Н. І. Новік // Беларуская мова. – Мінск : Універсітэцкае, 1993. – Вып. 20. – С. 20–26.
2. Карташева, И. Ю. Прозвища как явление русского устного народного творчества : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.09 / И. Ю. Карташева. – Челябинск, 1985. – 192 л.
3. Цепкова, А. В. Национально-культурная специфика прозвищ (на материале современного англоязычного интернет-дискурса) : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / А. В. Цепкова. – Иркутск, 2011. – 24 с.
4. Шпар (Чиглинцева), Т. В. Прозвищные антропонимические номинации в социолингвистическом аспекте (на материале немецкого языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10 02 04 / Т. В. Шпар (Чиглинцева). – Уфа, 2012. – 23 с.
5. Беларуская антрапанімія : вучэб. дапам. / Г. М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2009. – 254 с.
6. Мезенко, А. М. Ономастика : учеб.-метод. комплекс / А. М. Мезенко, В. М. Генкин, А. Н. Деревяго. – Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2012. – 152 с.
7. Тимофеев, В. П. Китайконимы и народно-поэтические присловья / В. П. Тимофеев // Восточнославянская ономастика : исслед. и материалы / отв. ред. А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1979. – С. 329–348.

8. Данилина, Е. Ф. Прозвища в современном русском языке / Е. Ф. Данилина // Восточно-славянская ономастика : исслед. и материалы / отв. ред. А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1979. – С. 281–297.
9. Ключева, Н. П. Структура и орфография прозвищ / Н. П. Ключева // Рус. яз. в шк. – 1979. – № 4. – С. 68–93.
10. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : у 3 ч. / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966–1988. – Ч. 1 : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. – 1966. – 328 с.
11. Селищев, А. М. Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ / А. М. Селищев // Избранные труды А. М. Селищева. – М. : Просвещение, 1968. – С. 97–128.
12. Суперанская, А. В. Современные русские прозвища / А. В. Суперанская // Хабарши вестн. Филология сериясы. – 2004. – № 6 (78). – С. 43–50.
13. Никулина, З. П. Из наблюдений над группой прозвищ по внешнему признаку / З. П. Никулина // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 174–179.
14. Морозова, М. Ю. Отыменные прозвища и оценочный вариант антропонима / М. Ю. Морозова // Вестн. ТГУ. – 2015. – Вып. 9 (149). – С. 225–229.
15. Паўлавец, Д. Д. Мянускі як від народнага іменаслоўя / Д. Д. Паўлавец // Изв. Гомел. гос. ун-та им. Ф. Скорины. – 2015. – № 1 (88). – С. 114–119.
16. Кунцэвіч, Л. П. Мянускі вёскі Рухава Старадарожскага раёна / Л. П. Кунцэвіч // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт. / рэдкал.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2014. – Вып. 3 – С. 113–116.
17. Куталёва, А. Д. Мянускі жыхароў Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці: этымалагічная, семантычная, структурна-граматычная характарыстыка [Электронны рэсурс] / А. Д. Куталёва. – Рэжым доступу: elib.bspu.by/bitstream/doc...1/A. Д. Куталёва.pdf. – Дата доступу: 10.03.2023.
18. Трухан, Т. М. Мянускі вёскі Замошша Любанскага раёна / Т. М. Трухан // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт. / рэдкал.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2016. – Вып. 4. – С. 167–172.
19. Шевченко, Н. В. Тематическая классификация и особенности образования прозвищ в липецких говорах / Н. В. Шевченко // Лексический атлас русских народных говоров. Материалы и исследования – 2020. – СПб., 2020. – С. 848–863.

REFERENCES

1. Novik, N. I. Matyvavanyja muzhchynskija mianushki / N. I. Novik // Bielaruskaja mova. – Minsk : Univiersiteckae, 1993. – Vyp. 20. – S. 20–26.
2. Kartasheva, I. Yu. Prozvishcha kak javlienije russkogo ustnogo narodnogo tvorchiestva : dis. ... kand. filol. nauk : 10.01.09 / I. Yu. Kartasheva. – Chieliabinsk, 1985. – 192 l.
3. Cepkova, A. V. Nacional'no-kul'turnaja spiecifika prozvishch (na materialie sovriemennogo anglojazychnogo internet-diskursa) : avtorief. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / A. V. Cepkova. – Irkutsk, 2011. – 24 s.
4. Shpar (Chiglinceva), T. V. Prozvishchnyje antroponimichieskije nominacii v sociolingvisticheskom aspiektie (na materialie niemieckogo jazyka) : avtorief. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / T. V. Shpar (Chiglinceva). – Ufa, 2012. – 23 s.
5. Bielaruskaja antrapanimija : vucheb. dapam. / G. M. Miezienka (navuk. red.) [i insh.]. – Viciebsk : VDU imia P. M. Masherava, 2009. – 254 s.
6. Miezienko, A. M. Onomastika : uchieb.-mietod. komplieks / A. M. Miezienko, V. M. Gienkin, A. N. Dierieviago. – Vitiebsk : VGU im. P. M. Masherova, 2012. – 152 s.
7. Timofiejev, V. P. Katajkonimy i narodno-poetichieskije prislov'ja / V. P. Timofiejev // Vostochnoslavianskaja onomastika : isslied. i materialy / отв. ried. A. V. Supieranskaja. – М. : Nauka, 1979. – S. 329–348.
8. Danilina, Ye. F. Prozvishcha v sovriemiennom russkom jazykie / Ye. F. Danilina // Vostochnoslavianskaja onomastika : isslied. i materialy / отв. ried. A. V. Supieranskaja. – М. : Nauka, 1979. – S. 281–297.

9. Kliujev, N. P. Struktura i orfografija prozvischch / N. P. Kliujeva // Rus. jaz. v shk. – 1979. – № 4. – S. 68–93.
10. Biryła, M. V. Bielaruskaja antranimimija : u 3 ch. / M. V. Biryła. – Minsk : Navuka i tekhnika, 1966–1988. – Ch. 1 : Ulasnyja imiony, imiony-mianushki, imiony pa bac’ku, prozvischchy. – 1966. – 328 s.
11. Sielishchiev, A. M. Proiskhozhdenije russkikh familij, lichnykh imion i prozvischch / A. M. Sielishchiev // Izbrannyje trudy A. M. Sielishchieva. – M. : Prosvieshchienije, 1968. – S. 97–128.
12. Supieranskaja, A. V. Sovriemiennye russkije prozvischcha / A. V. Supieranskaja // Khabarshi viestn. Filologija Sierijasy. – 2004. – № 6 (78). – S. 43–50.
13. Nikulina, Z. P. Iz nabliudienij nad gruppoj rpozvischch po vnieshniemu priznaku / Z. P. Nikulina // Imia naricatiel’noje i sobstviennoje. – M. : Nauka, 1978. – S. 174–179.
14. Morozova, M. Yu. Otymiennye prozvischcha i ocenochnyj variant antroponima / M. Yu. Morozova // Viestn. TGU. – 2015. – Vyp. 9 (149). – S. 225–229.
15. Paulaviec, D. D. Mianushki jak vid narodnaha imienaslouja / D. D. Paulaviec // Izv. Gomiel. gos. un-ta im. F. Skoriny. – 2015. – № 1 (88). – S. 114–119.
16. Kuncevič, L. P. Mianushki vioski Rukhava Staradarozhskaha rajona / L. P. Kuncevič // Bielaruskaja dyjalektalohija. Materyjaly i dasliedavanni : zb. navuk. art. / redkal.: V. M. Kurcova, L. P. Kuncevič. – Minsk : Bielarus. navuka, 2014. – Vyp. 3 – S. 113–116.
17. Kutaliova, A. D. Mianushki zhykharou Pastauskaha rajona Viciebskaj voblasci: etymalahichnaja, siemantychnaja, strukyurna-hramatychnaja kharaktarystyka [Elektronnyj resurs] / A. D. Kutaliova. – Rezhym dostupu: [elib.bspu.by/bitstream/doc...1/A. Д. Куталёва.pdf](http://elib.bspu.by/bitstream/doc...1/A.Д.Куталёва.pdf). – Data dostupu: 10.03.2023.
18. Trukhan, T. M. Mianushki vioski Zamoshsha Liubanskaha rajona / T. M. Trukhan // Bielaruskaja dyjalektalohija. Materyjaly i dasliedavanni : zb. navuk. art. / redkal.: V. M. Kurcova, L. P. Kuncevič. – Minsk : Bielarus. navuka, 2016. – Vyp. 4. – S. 167–172.
19. Shevchienko, N. V. Tiematichieskaja klassifikacija i osobiennosti obrazovanija prozvischch v lipieckikh govorakh / N. V. Shevchienko // Lieksichieskij atlas russkikh narodnykh govorov. Materialy i issliedovanija – 2020. – SPb., 2020. – S. 848–863.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 20.03.2023